

ХОТИН-ҚИЗЛАРГА НИСБАТАН СОДИР ЭТИЛАДИГАН ЗЎРАВОНЛИК ВА ТАЗЙИҚЛАРНИ ОЛДИНИ ОЛИШ ЧОРАЛАРИ

Утепбергенова Гульназ

Ўзбекистон Республикаси Судьялар Олий Кенгаши
ҳузуридаги Судьялар Олий мактаби тингловчиси

Аннотация: Мақолада хотин-қизларга нисбатан содир этиладиган зўравонлик ва тазйиқларни олдини олиш чоралари ҳақида сўз юритилади.

Key words: *women's rights, violence, crime, oppression, facts.*

Аннотация: В статье говорится о мерах по предотвращению насилия и домогательствам в отношении женщин.

Annotation: *The article refers to measures to prevent violence and harassment against women.*

Ключевые слова: *права женщин, насилие, преступление, угнетение, факты.*

Таянч сўзлар: *хотин-қизлар ҳуқуқи, зўравонлик, жиноят, тазйиқ, фактлар.*

Дунёда глобаллашувнинг жадаллашуви зўравонликнинг ортаётганлигидан далолат бермоқда. БМТнинг маълумотларига кўра, «2021 йил дунё бўйлаб ўтказилган тадқиқот натижалари, дунёдаги 35 % аёллар умри давомида ҳеч бўлмаса бир маротаба жисмоний, руҳий зўрликка дучор бўлганлигини кўрсатмоқда. 2020-2021 йилларда дунёда аниқланган одам савдоси қурбонларининг 72 % ни аёллар, жумладан вояга етмаган қизлар (23 %), шу билан бирга, болалар савдосининг ҳар беш қурбонидан тўрттасини қиз болалар ташкил этган»лиги боис, шахсга қарши зўрлик ишлатиб содир этиладиган жиноятлар виктимологик профилактикасининг методологик асосларини такомиллаштириш, мазкур тизимни ривожлантириш, шахснинг бузилган ҳуқуқларини тиклашнинг самарали механизмларини ишлаб чиқиш зарурати мавжудлигини кўрсатмоқда.[3]

Маълумотларга кўра, 2022 йилнинг ўтган 9 ойи давомида тазйиқ ва зўравонликдан жабрлангани учун 38 мингга яқин хотин-қизга ҳимоя ордерлари берилган. Уларнинг 21,5 мингдан ортиғи руҳий зўравонлик, 9 минг 804 таси жисмоний зўравонлик, 378 таси иқтисодий зўравонлик, 42 таси жинсий зўравонлик ҳамда 7 мингдан ортиғи тазйиқ ҳолатларига учраган. Хотин-қизларни турли тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш мақсадида ишга туширилган 1259 ишонч телефони орқали 10 мингдан ортиқ мурожаат келиб тушган.[4]

Аёлларга нисбатан зўравонлик муаммоси ҳар қандай жамият учун инсон ҳуқуқини поймол қилиш билан боғлиқ бўлган жуда жиддий муаммо саналади.

Аёлларга нисбатан зўрлик ишлатиб содир этиладиган жиноятларнинг олдини олишда давлат томонидан амалга ошириладиган умумий чора-тадбирлар муҳим саналади. Улар қаторига:

1. иқтисодиётни соғломлаштириш ва модернизациялаш, жамиятдаги маънавий муҳитни яхшилаш
2. фуқароларнинг моддий турмушини ошириш
3. муҳтож оилаларга ижтимоий ёрдам кўрсатиш ва ижтимоий назорат соҳасини такомиллаштириш
4. сифатли тиббий хизматлар олишга бўлган ҳуқуқларини таъминлаш каби чора-тадбирларни киритиш мумкин.

Виктимологик профилактика жамиятдаги зўравонликка бўлган муносабатни, ҳулқ-атворни ўзгартиришга қаратилиши лозим. Аёлларга нисбатан содир этиладиган зўравонликка қарши олиб бориладиган виктимологик профилактика чоралари асосида қуйидагилар бўлиши зарур:

- эркаклар ва аёллар зўравонлик борасида турли "тажрибага" эгалар
- профилактика чоралари аёлларга нисбатан зўравонлик содир этилишининг сабаб ва шароитларини ҳамда уни содир этадиган субъектларни аниқлаш билан бошланади

• профилактик чораларнинг самараси нафақат аёлларга нисбатан содир этилаётган зўравонлик жиноятлари ҳақида аҳолини хабардор қилиб бориш ва тарбиялаш ишлари билан боғлиқ, балки жамиятдаги ушбу муаммога бўлган қарашларни, муносабатларни, ҳулқ-атворни ва ижтимоий нормаларни якка тартибда, маҳаллий ва яхлит жамият меҳёсида ўзгартиришга ҳам боғлиқдир

Қонунда аёлларга нисбатан амалга ошириладиган зўравонликнинг виктимологик профилактикасига алоқадор орган ва мансабдор шахсларнинг доираси ҳамда уларнинг ваколатлари тартибга солинган.

Мазкур субъектларнинг ҳар бири Қонунда белгиланган ваколатлари доирасида хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилишга йўналтирилган профилактика, шунингдек виктимологик профилактика чораларини кўрадилар. Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш ва ушбу ҳолатларни олдини олишга масъул субъектларнинг ҳамкорликда оширадиган чора-тадбирлари ҳам муҳим ҳисобланади Қонуннинг 14-моддаси ҳамкорликнинг асос ва унинг муҳим йўналишларини белгилаб берган. Унга биноан юқорида қайд этилган ваколатли органлар ва ташкилотлар хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш соҳасидаги тадбирларни амалга оширишда қуйидаги соҳаларда ҳамкорлик қиладилар:

- аниқланган тазйиқ ва зўравонлик фактлари тўғрисида ўзаро бир-бирини хабардор қилиш;
- тазйиқ ва зўравонлик ҳолатларига муносабат билдириш чораларини келишиш ҳамда тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчиларга амалий ёрдам кўрсатиш;

- тазйиқ ва зўравонликни бартараф этиш ҳамда уларга қарши курашиш ва тажриба алмашиш соҳасидаги чоратадбирларни биргаликда амалга ошириш;

- тазйиқ ва зўравонликни бартараф этиш ҳамда уларга қарши курашиш соҳасидаги тадбирларни амалга оширадиган мутахассисларни тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш;

- хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисидаги қонун ҳужжатларига риоя этилиши юзасидан мониторингни амалга ошириш, қонун ҳужжатларини ва уларнинг қўлланилиш амалиётини такомиллаштириш бўйича таклифлар ишлаб чиқиш.

Хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонлик ҳолатларининг олдини олиш, уларни аниқлаш ҳамда уларга чек қўйишнинг умумий чора-тадбирлари ҳам ўзига хос жиҳатларга эга. Ўзбекистон Республикаси “Аёлларни зўравонлик ва тазйиқлардан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги Қонуннинг 15-моддасида хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонлик ҳолатларининг олдини олиш, уларни аниқлаш ҳамда уларга чек қўйишнинг умумий чора-тадбирлари белгиланган, улар қуйидаги йўналишлардан иборат:

- хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонликнинг олдини олиш соҳасидаги давлат дастурларини, ҳудудий ва бошқа дастурларни ишлаб чиқиш ҳамда амалга ошириш;

- тазйиқ ва зўравонликнинг сабаблари ҳамда шартшароитлари бўлган омилларни таҳлил қилиш, ўрганиш ва баҳолаш;

- аҳоли ўртасида ҳуқуқий тарғибот олиб бориш;

- хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонлик ҳолларининг статистик ҳисоби ва ҳисоботини юритиш ҳамда уларни давлат статистика органларига тақдим этиш;

- фуқароларни, айниқса хотин-қизларни ўз ҳуқуқлари, эркинликлари ва мажбуриятлари тўғрисидаги, шунингдек ҳимоя қилиш кафолатлари ҳақидаги ахборот билан таъминлаш мақсадида ахборот-маърифий фаолиятни амалга ошириш;

- хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонлик ҳолатларини аниқлашнинг самарали ҳуқуқий механизмларини жорий этиш;

- тазйиқ ва зўравонлик содир этиш хавфи бўлган гуруҳларга мансуб шахсларга ёки уларни содир этган шахсларга нисбатан олдини олиш чораларини амалга ошириш;

- тазйиқ ва зўравонликдан жабрланувчиларга ёрдам кўрсатишга ва уларни ҳимоя қилишга доир тадбирларни амалга ошириш;

- хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонлик содир этган ёки содир этишга мойил бўлган шахсларга нисбатан таъсир кўрсатиш чораларини қўллаш;

Хулоса қилиб айтганимизда, хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилишни амалга оширувчи тегишли ваколатли органлар ҳамда ташкилотларнинг хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонлик содир этишга

мойил бўлган ёки уни содир этган ғайриижтимоий хулқ-атворли шахсларни аниқлаш ҳамда уларга профилактик таъсир кўрсатиш билан боғлиқ фаолияти хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонликнинг олдини олишга доир якка тартибдаги чора-тадбирлардир.

Хотин-қизларга нисбатан тазйиқ ва зўравонликнинг олдини олишга доир якка тартибдаги чора-тадбирлар муайян шахсинг, унинг ижтимоий муҳитининг ўзига хос хусусиятлари, ижтимоий-маиший шароитлари ва турмуш тарзи, унинг ғайриижтимоий хулқ-атвори, тазйиқ ва зўравонлик содир этишга мойиллиги, шунингдек у содир этган тазйиқ ва зўравонликнинг ижтимоий хавфлилик даражасини тавсифловчи бошқа омиллар ҳисобга олинган ҳолда қўлланилади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. - Т.: - “Адолат”. 2023
2. Башлуева Н.Н. Борьба с домашним насилием против женщин и детей на примере Германии и России // Материалы Всероссийской научно-практической конференции «Актуальные проблемы права и правоприменительной деятельности на современном этапе». Москва, 2015.
3. Хикматов Ш.М. «Аёл, онла ва жамият», Илмий-амалий конференция материаллари. -Т., 2007. Б. 29.
4. <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/facts-and-figures#notes> мурожат этилган вақт (25.05.2023)
5. <https://uza.uz/uz/posts/25-noyabr-halqaro-ayollarga-nisbatan-zoravonlikka-barham-berish-kuni> мурожат этилган вақт (25.05.2023)